

crkva u svijetu

PRINOSI

KOMPOZICIJA I STRUKTURA BESJEDE NA GORI U MATEJEVU EVANĐELJU

Josip Vrana

I. Opći pogled na postanak sinoptičkih evanđelja i Matejevih besjeda

Prošlo je dvjesto godina, otkako su bibličari počeli proučavati postanak evanđelja, ali još do danas nisu došli do jedinstvenog zaključka. Zašto je tomu tako? Evanđelja su prema učenju Crkve djela nadahnutu Duhom Svetim. U njima je istinito i vjerno zapisano učenje Isusa Krista, Sina Božjega. Ali Isus Krist nije napisao nijedne svoje riječi, a evanđelja su prema općoj tradiciji napisala četiri evanđelista, od kojih su dva apostoli, Matej i Ivan, a dva apostolski učenik, Marko i Luka. Evanđelja su dakle djela ljudskih ruku. Njihovu nauku treba da proučavaju teolozi-biblicisti, a njihov postanak, kompoziciju i međusobni odnos njihova teksta filolozi, koji su kvalificirani za takav posao. Dosada su i jedno i drugo proučavali samo biblicisti, kojima nisu dobro poznati zakoni filološke nauke,* pa je tako nastao raskorak u njihovim mišljenjima, napose o postanku sinoptičkih evanđelja. Zajedničko ime ovih evanđelja potječe od grčke riječi *synoptikós*, kojom se, među ostalim, označuju tekstovi nastali zagledavanjem u jednu prvobitnu podlogu. Ali koji je tekst bio ta zajednička podloga? Markov, Matejev ili Lukin? U tom se bibličari do danas nisu mogli složiti. Uza sve to, većina njih misli, da je Markov tekst služio kao predložak za Matejevo i Lukino evanđelje. Ali evanđelje po Marku ima samo 661 redak, dok evanđelje po Mateju ima 1068, a evan-

* Naravno, među bibličarima je uvijek bilo, kao što ima i danas, vrsnih filologa. Filološka je analiza pridonijela boljem razumijevanju biblijskih knjiga, njihovoj strukturi, vremenu postanka, određenim razjašnjenjima i boljem povezivanju različitih mjesta. No, uz filološki, važni su i drugi pristupi i metode (Uredništvo).

delje po Luki čak 1149 redaka. Trebalo je dakle odgovoriti na pitanje, odakle potječe onaj tekst u Mateja i u Luke, kojega nema u Marka. Tako se došlo do pretpostavke da je postajao još jedan izvor, iz kojega su Matej i Luka preuzeli taj tekst. Takav hipotetičan izvor nazvali su njemački bibličari *Quelle* (Q) te je tako postala *Zweiquellentheorie*, teorija dvaju izvora. Premda je ova teorija o postanku sinoptičkih evanđelja nastala prije 150 godina, uz nju još i danas pristaje većina katoličkih bibličara, iako za nju nema konkretnih dokaza. Naprotiv, dubljim proučavanjem evanđelja po Marku dolazimo do zaključka, da je ovo evanđelje skraćeno. Koji su dokazi za takav zaključak? Prije svega u tom se evanđelju nalaze na 7 mjesta pojedini logiji kao relikti dijelih prikaza, što se nalaze u evanđeljima po Mateju i Luki (Mk 1, 2: Mt 11, 7—14; Lk 7, 24—28; Mk 4, 12—13; Mt 4, 1—11; Lk 4, 1—13; Mk 4, 21—22; Mt 5, 14—16; Lk 8, 16—18; Mk 4, 24; Mt 7, 1—5; Lk 7, 37—42; Mk 6, 34; Mt 9, 35—38; Mk 6, 8—11; 10, 5—15; Lk 10, 1—12; Mk 6, 34; Mt 9, 35—38). Iz toga možemo zaključiti da su se i u predlošku evanđelja po Marku na spomenutim mjestima nalazili čitavi prikazi. Nadalje, u evanđelju po Marku izostavljeno je 9 prikaza, u kojima se spominju starozavjetne osobe, mjesta, događaji i zakonski propisi, koji nisu obavezivali prve kršćane (Mt 3, 7—10; Lk 3, 7—9; Mt 6, 25—34; Lk 12, 22—32; Mt 8, 5—13; Lk 7, 1—10; Mt 11, 7—11; Lk 7, 24—35; Mt 11, 20—24; Lk 10, 13—15; Mt 12, 38—42; Lk 11, 29—31; Mt 18, 15—22; Lk 7, 3—4; Mt 23, 37—39; Lk 13, 34—35; Mt 24, 37—44; Lk 17, 26—35). U njemu nema također 5 prikaza, koji bi mogli uvrijediti pogane ili bi njihova nauka za pogansko shvaćanje bila preteška (Mt 5, 39—48; Lk 6, 26—27; Mt 7, 7—10; Lk 11, 9—13; Mt 10, 37—39; Lk 14, 26—27; Mt 11, 20—24; Lk 10, 13—25; Mt 22, 1—14; Lk 14, 15—24). Ovo 21 mjesto čine više od polovice mjesta koje bibličari pripisuju izvoru Q, a za ostale prikaze vjerojatno je Marko našao također neki razlog zašto ih je izostavio. To upućuje da izvor Q nije postojao, a predložak evanđelja po Marku bio je uglavnom isti kao i predložak ostalih dvaju sinoptičkih evanđelja.

Da provjerim tu pretpostavku, potražio sam prikaze, koji dolaze u sva tri ili samo u dva sinoptička evanđelja. Došao sam do slijedećih podataka. Takvih prikaza ima 148. Od toga se u sva tri evanđelja nalazi 93, samo u Mt/Lk 38, u Mt/Mk 13, a u Mk/Lk 4 prikaza. Ako prikazima, koji dolaze u sva tri sinoptička evanđelja, pribrojimo spomenuti 21 prikaz Mt/Lk, za koje pretpostavljam, da su vjerojatno bili i u predlošku evanđelja po Marku, dobivamo 114 ili oko 4/5 prikaza, koji su se vjerojatno nalazili u zajedničkoj matici svih triju sinoptičkih evanđelja. Tu sam maticu, koja je prema najnovijim istraživanjima Clauda Tresmontanta bila napisana hebrejskim književnim jezikom,¹ nazvao petim evanđeljem, odnosno praevanđeljem.² Ostalih prikaza koji dolaze samo u jednom sinoptičkom evanđelju nema mnogo (Mk 4, Mt 23, Lk 46). I raspored prikaza u sva tri sinoptička evanđelja uglavnom je isti. Najviše je poremećen u evanđelju po Mateju, koji je tekst za pojedine besjede

¹ Claude Tresmontant, *Le Christ hébreu*, izd. O. E. I. L.; Paris, 1983.

² Josip Vrana, *Peto evanđelje*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1981.

uzimao iz različitih dijelova evanđelja, ali u većini takvih slučajeva evanđelja po Marku i Luki imaju isti prvobitni raspored.

Broj zajedničkih prikaza u sinoptičkim evanđeljima pokazuje samo jednu stranu njihova podudaranja. Ako sva tri ili samo dva evanđelja imaju iste prikaze, to još uvijek ne znači, da ona u tim prikazima imaju posve isti tekst. Podudaranje teksta u takvim prikazima često je samo djelomično. Stoga sam istražio njihov zajednički tekst, i to po stihovima. Ali stihovi u pojedinim sinoptičkim evanđeljima nemaju uvijek istu dužinu. To se vidi iz njihova broja u spomenutih 148 prikaza. Najviše stihova ima Mt (980), liza njega dolazi Lk (772) i na kraju Mk (643). Prema tome, većinom nema potpunog podudaranja u pojedinim stihovima svih triju evanđelja. Zato sam za osnovu svoga uspoređivanja uzeo samo stihove evanđelja po Mateju bez obzira na to, da li isti tekst Mk/Lk dolazi u jednom stihu ili je razdijeljen u dva stiha (retka).

Kako sam već rekao, podudaranje u sva tri teksta ili samo u dva može biti potpuno ili samo djelomično. Do potpunog podudaranja teksta Mk/Lk s tekstom stihova Mt dolazi samo na 138 mjesta, teksta Mk na 75 mjesta, a teksta Lk na 71 mjestu. Pored toga, tekst Lk podudara se posvema na 14 mjesta s tekstom stihova Mk. Do djelomičnog podudaranja teksta Mk/Lk sa stihovima Mt dolazi na 145 mjesta, teksta Mk na 33 mjesta, teksta Lk na 88 mjesta. Osim toga, tekst Lk podudara se djelomično na 26 mjesta sa stihovima Mk. Ako se ovi podaci zbroje, vidimo, da u Mt/Mk/Lk dolazi do podudaranja na 283 mjesta, u Mt/Mk na 158 mjesta, u Mt/Lk na 159 mjesta, a u Mk/Lk na 40 mjesta. Prema tim podacima ukupnog podudaranja u sinoptičkim evanđeljima ima na 640 mjesta. Broj potpunih podudaranja (298) nešto je manji od broja djelomičnih podudaranja (342). Broj svih podudaranja Mt/Mk (441) i Mt/Lk (442) isti je. Razumije se da ovo moje računanje nije sasvim točno. Netko drugi mogao bi doći do drugih, ali uglavnom istih rezultata.

Na što nas upućuje ova statistika? Prije svega, da se na otprilike 2/3 mjesta (640:986) u sva tri sinoptička evanđelja, ili samo u dva (tamo gdje je evanđelje po Marku skraćeno) nalazi isti tekst ili tragovi istoga teksta. Nadalje, iako je broj jednakih mjesta Mk/Lk s Mt isti, veća je srodnost između Mt/Mk nego između Mt/Lk, jer Mk u opsegu praevanđelja ima 643, a Lk 772 stiha.

Prema svemu, što je ovdje izneseno, napose u posljednje dvije statistike, očito, sinoptička grčka evanđelja imaju istu podlogu, tj. nastala su iz hebrejskoga praevanđelja. Kad to znamo, uspoređujući tekst Matejevih besjeda s tekstom Mk/Lk, možemo lako protumačiti njihov postanak. Prvobitni tekst, izuzevši tekst muke Isusove, najbolje je sačuvan u Markovu evanđelju. Markov tekst uglavnom je razvrstan u nekoliko grupa, i to: šest grupa izreka (2, 1—3, 6; 3, 22—35; 4, 34; 7, 1—23; 11, 27—12, 44; 13, 1—37); pet narativnih grupa (1, 21—39; 4, 35—5, 43; 6, 30—6, 56; 7, 24—37; 8, 27—9, 29) i dvije mješovite grupe (1, 1—13; 10, 2—11, 26).³ Luka je uglavnom sačuvao grupe prikaza Mk i njihov red,

³ Usp. Josip Vrana, nav. dj., str. 73—76.

ali je izostavio sve dublete, neke je prikaze prebacio prema početku ili kraju evanđelja, a tekst, kojega nema u Mk, raspoređen je u njega uglavnom u dva umetka: mali umetak (6, 20—7, 35), svega 8 prikaza i veliki umetak (9, 57—17, 4) svega 24 prikaza.⁴ Matej je proveo reorganizaciju prikaza i time znatno poremetio njihov prvobitni red. Dvije petine prikaza svrstao je u šest besjeda: 1. *Besjedu na gori s uvodom i narativnim tekstom* (Mt 4, 23—7, 29; 8, 1—9, 36); 2. *Apostolsku besjedu* (Mt 10, 1—42); 3. *Besjedu u pričama* (Mt 13, 1—42); 4. *Besjedu o crkvi* (Mt 18, 1—35); 5. *Besjedu protiv farizeja i pismoznanaca* (Mt 23, 1—39); 6. *Eshatološku besjedu* (Mt 24, 1—25, 46). Osnovni tekst ovih besjeda nalazi se u Mk/Lk na jednom mjestu, ali je u Mt popunjavan srodnim tekstom, koji se u spomenuta dva evanđelja nalazi na drugim mjestima ili ga u njima uopće nema. Tri petine Matejeva teksta izvan besjeda nalazi se uglavnom na istim mjestima kao i u Mk/Lk.⁵

II. Analiza teksta Besjede na gori

A. Uvod

U evanđelju po Mateju kao uvod u *Besjedu na gori* nalazi se opširan tekst Mt 4, 23—5, 2, koji radi usporedbe s Mk/Lk navodim u cjelini:

4,23 Obilazio je Isus svom Galilejom naučavajući po njihovim sinagogama, propovijedajući evanđelje o kraljevstvu i liječeći svaku bolest i svaku neć u narodu.

4,24 I glas se o njemu pronese svom Sirijom. I donosili su mu sve, koji bolovahu od najrazličitijih bolesti i patnja, opsjednute, mjesočare i uzete, i on ih ozdravljaše.

4,25 Za njim je pohrlio silan svijet iz Galileje, Dekapola, Jeruzalema, Judeje i Transjordanije.

5,1 Zatim otvori usta svoja i poče ih ovako naučavati.

Za navedeni tekst dolaze kod Marka paralele na dva mjesta. Naime, u prikazu *Isusovo propovijedanje na moru* (3, 7—12) navode se slične činjenice, djelomično istim riječima kao u tekstu Mt 4, 23—25. U Markovu prikazu izbor *dvanaestorice* (3, 13—10) dolazi ovaj tekst: »Uziđe Isus na goru i povede, koje sam htjede. I dođoše k njemu. I ustanovi dvanaesticu, da budu s njim, pa da ih šalje propovijedati te imaju vlast izgoniti đavle.« (Dalje se navode imena dvanaestorice.) Ovaj isti prikaz kod Luke (6, 12—16) glasi ovako: »Onih dana iziđe na goru, da se pomoli. I provede noć moleći se Bogu. Kad se razdanilo, dozva k sebi učeničke te između njih izabra dvanaesticu.« (Dalje se navode njihova imena.) Iza toga dolazi novi prikaz (Lk 6, 17—19) koji počinje riječima: »Isus siđe s njima i zaustavi se na mjestu poljskom« te se navode slične činjenice kao u Mt 4, 23—25 i Mk 3, 7—12). Dalje se kod Luke nastavlja besjeda, ali nešto drukčijim riječima nego u Mt 5, 1—5. (»On podigavši oči prema učenicima govoraše«).

Ako usporedimo navedene tekstove uvoda Mt s paralelnim tekstovima Mk/Lk, vidimo da prema podacima ovih dvaju evanđelja *Besjede na*

⁴ Usp. nav. dj., str. 87.

⁵ Usp. nav. dj., str. 95—103.

gori nije bilo, nego da se na gori, u samoći, izvršio samo izbor apostola. Kod Marka nema nikakvih podataka o besjedi, a prema Lukinim podacima to nije bila *Besjeda na gori* nego *Besjeda na mjestu poljskom* (in loco campestri Lk 6, 17—19). To je sasvim razumljivo, jer u samoći na gori nije bilo mjesta za mnoštvo naroda. Da ova moja tvrdnja bude razumljivija, treba objasniti tri činjenice: 1. Zašto Matej u svomju uvodu u *Besjedi na gori* nije spomenuo izbor i naveo imena apostola? Odgovor na to pitanje nije težak. Matej je planirao posebnu *Apostolsku besjedu* pa je za uvod u tu besjedu rezervirao tekst o izboru i imenima apostola. — 2. Zašto Marko iza teksta o izboru apostola nema nekih prikaza, koji na početku besjede dolaze kod Mateja i Luke? Njegovo se evanđelje nastavlja prikazom *U čije ime izgoni Isus đavle* (Mk 3, 22—27), koji u Mateja dolazi u *zbirci od deset čudesa* i poslije u prikazu s istim ali proširenim sadržajem (Mt 12, 22—30), koji odgovara Lukinu istoimenom prikazu (L 11, 14—23). Odgovor i na to pitanje nije težak. Pišući evanđelje za pogane Marko nije htio u svoj kodeks unositi nauku koja bi za njih bila teška. Tako je izostavio gotovo cijelu *Besjedu na gori*, pa se ne može ustanoviti, kakav se tekst na tome mjestu nalazio u Markovu predlošku. — 3. Zašto je Luka tekst o sakupljanju naroda koji kod Marka dolazi prije teksta o izboru dvanaestorice stavio poslije toga izbora, i to kao uvod u *Besjedu na mjestu poljskom*? I ovdje se može naći uvjerljiv odgovor. Luka je to učinio zato, jer je takav poredak bio logičniji. Najprije je Isus u samoći na gori izabrao dvanaestoricu, a zatim se spustio u polje, da sakupljenom narodu održi besjedu. Tako bi vjerojatno postupio i Matej, da tekst o izboru apostola nije prenio na početak *apostolske besjede*. Od prvobitnog prikaza o izboru apostola Matej je zadržao samo podatak o Isusovu uzlasku na goru i odmah nastavio besjedu narodu, koju je prema Luki Isus održao tek poslije izbora apostola, i to sišavši na mjesto poljsko. Zato je Luka i tekst o sakupljanju naroda prenio na početak ove besjede.

B. Tekst Besjede na gori

Organizirajući *Besjedu na gori* Matej se prije svega poslužio Lukinim tekstom *Besjede na mjestu poljskom*, ali je taj tekst znatno proširio svojim i Lukinim — djelomično i Markovim — tekstom izvan Lukine *Besjede*, a također i svojim vlastitim tekstom. U Matejevoj *Besjedi na gori* ima 26 »prikaza«, ali o njima neću raspravljati po redu, nego prema tome, da li pojedini prikazi dolaze i kod Marka i Luke (2 prikaza), ili samo kod Marka (1 prikaz), ili samo kod Luke (17 prikaza), ili su to Matejevi vlastiti prikazi (6 prikaza).

a. Prikazi Mt imaju paralele u Marka i Luke

2.* *Vi ste sol zemlje i svjetlost svijeta* (Mt 5, 13—16; Mk 9, 50; 4, 21—25; Lk 14, 34—35; 8, 16). Kako se vidi iz oznaka glava i redaka, Matejev tekst nalazi se u jednom prikazu, a Markov i Lukin tekst u dva raz-

* Redni brojevi označeni na početku pojedinih perikopa u ovom dijelu članka označuju u autorovoj analizi red tretiranog »prikaza« iz *Besjede na gori* (op. Uredništva).

ličita prikaza; Matej je djelomične tekstove ovih dvaju prikaza spojio u jedan novi prikaz, a ujedno je i promijenio njihov red. Matej govori najprije o soli, a zatim o svjetlosti, odnosno svjetiljci, a Marko i Luka obratno. Markov i Lukin tekst više se podudaraju međusobno nego s Matejevim tekstom. Osim toga u Matejevu tekstu o svjetiljci dolazi logij: »Ta ništa nije zadržano, osim zato da se očituje, i ništa nije sakriveno, osim zato da dođe na vidjelo«, koji nalazimo i kod Luke u obliku: »Ta ništa nije tajno što se neće očitovati; ništa sakriveno što se neće doznati i na vidjelo doći.« Ovaj logij nalazi se i u jednom drugom Matejevom prikazu (Mt 10, 26—27), također u posebnom obliku, ali u *apostolskoj besjedi*. Nadalje u Markovu prikazu o svjetiljci tekst se nastavlja s dva logija: »Mjerom, kojoj mjerite, mjerit će se i vama i nadodat će vam se. Doista, onome, tko ima dat će se, a onome, tko nema oduzet će se i ono što ima.« U Lukinu prikazu o svjetiljci dolazi samo drugi spomenuti logij, a prvi logij nalazi se u Mt 7, 2 i u Lk 6, 38, u obadva evanđelja u prikazu *Ne sudite*. — Na što nas upućuje ovo šarenilo teksta spomenutih prikaza i njihova mjesta u sinoptičkim evanđeljima? Iz podudaranja teksta Markova i Lukina evanđelja možemo zaključiti da je u njima bolje sačuvan tekst praevanđelja nego u Mateja, te ujedno da taj tekst u vrijeme postanka grčkih prijevoda evanđelja nije bio jedinstven.

7. O rastavi braka (Mt 5, 31—32; 19, 3—39; Mk 10, 2—12, Lk 16, 18). Ovaj prikaz u *Besjedi na gori* uzet je iz opširnog istoimenog prikaza Mt 19, 3—9, kojemu odgovara prikaz Mk 10, 2—12, ali se sva tri prikaza ne podudaraju doslovce. Tekst prvoga Matejeva prikaza glasi: »Rečeno je također: 'Tko otpusti ženu svoju, meka joj dade otpusnicu'. A ja vam kažem: 'Tko otpusti svoju ženu — osim zbog bludništva — navodi je na preljub, i tko se otpuštenom oženi, čini preljub'.« Tekst drugoga Matejeva prikaza glasi: »Kažu mu: 'Zašto onda Mojsije zapovjedi dati otpusno pismo — i otpustiti?' Odgovori im: 'Zbog tvrdoće srca vašega dopusti vam Mojsije otpustiti ženu, ali od početka ne bijaše tako. A ja vam kažem: Tko otpusti svoju ženu — osim zbog bludništva — pa se oženi drugom, čini preljub'.« Markov tekst glasi: »Oni rekoše: 'Mojsije je dopustio napisati otpusno pismo i — otpustiti'. A Isus će im: 'Zbog okorjelosti srca vašega napisa vam on tu zapovijed'. . . . I reče im: 'Tko otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini preljub. I ako žena napusti svoga muža pa se uda za drugoga, čini preljub'.« U Lukinu prikazu dolazi samo ovaj tekst: »Tko god otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini preljub. I tko god se ženi otpuštenom, čini preljub.« Iz analize spomenutih tekstova vidi se da su drugi Matejev i Markov tekst prepisani iz praevanđelja. Po dodatku »osim zbog bludništva« također se vidi, da je prvi Matejev tekst prepisan iz drugoga.

b. Prikaz koji ima paralelu samo u Marka

6. O sablazni (Mt 5, 29—30; 18, 6—9; Mk 9, 42—48; Lk 17, 1—2). Matej ima dva prikaza o sablazni. Prvi dolazi u *Besjedi na gori*, a drugi poslije nje. Ovaj drugi prikaz ima dva dijela: U prvom se govori o sablažnjavanju djece, a u drugome o sablazni, koja dolazi od čovjekovih očiju, ruku i nogu. Prvi dio ovoga drugoga Matejeva prikaza glasi: »Onome

naprotiv, tko bi sablaznio jednoga od ovih najmanjih, što vjeruju u mene, bilo bi bolje, da mu se o vrat objesi mlinski kamen, pa da potone u dubinu morskú.« Ovaj prvi dio prikaza nalazi se ne samo u Marka nego i u Luke. Markov i Lukin tekst ne slažu se posvema s ovim Matejevim tekstom. Više se s njime podudara Markov nego Lukin tekst. U prvom Matejevu prikazu, koji dolazi u *Besjedi na gori*, nema ovoga teksta, nego umjesto njega stoji tekst o preljubu. Drugi dio teksta o sablaznima dolazi samo u obadva Matejeva i u Markovu prikazu, a nema ga u Luke. Kako su sva tri spomenuta teksta potekla iz praevanđelja, svaki od njih ima svoju formulaciju. Odatle možemo zaključiti, da evanđelisti nisu pred sobom imali isti predložak praevanđelja, a također su isti tekst predložka mijenjali prema vlastitom nahodjenju.

c. Prikazi koji imaju paralele samo u Luke

1. O *blaženstvima* (Mt 5, 3—10, Lk 6, 20—23). Prikaz o blaženstvima dolazi odmah na početku Matejeve *Besjede na gori* i Lukine *Besjede nu mjestu poljskom*. Ove su dvije besjede, iako se u njima govori o glavnim kršćanskim krepostima, različno strukturirane. Prije svega, dok se u Mateja govori o osam blaženstava (podnošenje siromaštva, podnošenje žalosti, krotkost, podnošenje gladi, milosrđe, čistoća, mirotvornost, i podnašanje progonstva zbog pravednosti), u Luke se spominje samo pet (podnošenje siromaštva, gladi, plača, mržnje, izopćenja i pogrda), ali ona koja su zajednička nisu formulirana na isti način. U Mateja se spominju aktivne i pasivne kreposti, a u Luke samo pasivne. Uza sve to obadva prikaza imaju istu podlogu, iako je Matejev prikaz potpuniji i savršeniji nego Lukin. Kako se moglo vidjeti iz analize dosadašnjih prikaza, Matej se nije strogo držao svoga predložka, koješta je ispuštao, ali i dodavao, i to upravo u *Besjedi na gori*. Zašto je to činio? Ni na to pitanje nije teško odgovoriti. Matej je imao na umu da u svojoj *Besjedi na gori* izgradi kodeks vladanja prvih kršćana proizašlih iz židovstva. Zato odmah u drugom prikazu tumači, kako kršćani treba da budu sol zemlje i svjetlost svijeta — isti zahtjev nalazimo i u Marka i u Luke (ali izvan *Besjede na mjestu poljskom*) — nadalje, kako je kršćanski zakon usavršenje Mojsijeva i kako pravednost kršćana mora biti veća od pravednosti pismoznanaca i farizeja.

3. O *zakonu i prorocima* (Mt 3, 17—19; Lk 16, 16—17). Ova dva prikaza imaju različan tekst u Mateja i Luke, a podudaraju se samo u jednom logiju, koji u Mateja glasi: »Zaista kažem vam, dok ne prođe nebo i zemlja, nijedan potezić iz Zakona neće proći, dok se sve ne zbude«, a u Luke: »Lakše će nebo i zemlja proći, negoli propasti i jedan potezić Zakona«. U Luke prije toga zajedničkog logija nalazi se tekst: »Zakon i proroci do Ivana su, a otada se navješćuje kraljevstvo Božje, i svatko se u nj silom probija.« Ovom Lukinu tekstu odgovara Matejev u prikazu *Isusovo svjedočanstvo o Ivanu*: »A od dana Ivana Krstitelja do sada kraljevstvo nebesko silom se ognja probija, i siloviti ga grabe« (Mt 11, 12). Matejev tekst prije zajedničkog Matejeva i Lukina logija glasi: »Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili proroke. Nisam došao dokinuti, nego ispuniti.« Nakon zajedničkog logija Matej ima vlastiti dodatak, u kojemu se govori da će onaj koji dokine i najmanju od

tih zapovijedi biti najmanji u kraljevstvu nebeskom, a tko izvrši bit će najveći. Iz usporedbe Matejeva i Lukina prikaza vidi se da je Lukin prikaz sažetiji i logičniji, a Matejev da je njegova preradba i nadopuna.

5. *O pogrđama i parničenju* (Mt 5, 21—25; Lk 12, 57—59). Ovaj Matejev prikaz ima tri dijela. U prvom dijelu (Mt 5, 21—22) govori se protiv pogrđa, u drugom (Mt 5, 23—24) traži se izmirenje prije prinošenja dara, a u trećem (Mt 5, 25—26) osuđuje se parničenje. Samo ovaj treći dio ima paralelu u Luke. Iako se Matejev i Lukin tekst podudaraju samo u pojedinostima, oni ipak upućuju na zajednički izvor. Treći Matejev tekst glasi: »Nagodi se brzo s protivnikom, dok si još s njim na putu, da te protivnik ne preda sucu, a sudac tamničaru, pa da te ne bace u tamnicu. Zaista kažem ti, nećeš izaći odande, dok ne isplatiš do posljednje pare.« Lukin tekst glasi: »Zašto sami od sebe sudite, što je pravo? Kad s protivnikom ideš glavaru, na putu sve uloži, da ga se otarasiš, pa da te ne odvuče k sucu. Sudac će te predati izvršitelju, a izvršitelj baciti u tamnicu. Kažem ti: nećeš izaći odande dok ne isplatiš do posljednje pare.« Iz usporedbe ovih dvaju tekstova vidi se, da je Matej Lukin tekst prenoseći u *Besjedu na gori* skratio, ali ne mnogo. I prva dva Matejeva teksta vjerojatno su se nalazila u protoevanđelju, ali ih je Luka iz nepoznatih razloga izostavio.

9. *O osveti* (Mt 5, 38—42; Lk 6, 29—31). U ovom prikazu Matej ima prošireni Lukin tekst, koji glasi: »Onome, tko te udari po jednome obrazu, pruži i drugi, i onome, tko ti otima gornju haljinu, ne krati ni donje. Svakomu tko od tebe ište daji, a od onoga tko od tebe otima ne potražuj. I kako želite da ljudi vama čine, tako činite i vi njima.« U Matejevu tekstu imamo dva dodatka. Prvi dodatak dolazi na početku prikaza: »Čuli ste, da je rečeno: 'Oko za oko, zub za zub'. A ja vam kažem: 'Ne opirite se zlu'«. Drugi dodatak nalazi se u sredini teksta: »Ako te tko prisili jednu milju, pođi s njime dvije.« Osim toga Matej je ispustio posljednju Lukinu rečenicu. U zajedničkom Matejevu i Lukinu tekstu postoje sitne razlike, pa se tako može zaključiti, da su oba dva prikaza prepisana iz istoga ili sličnih predložaka.

10. *O ljubavi prema neprijateljima* (Mt 5, 43—48; Lk 6, 27—36). Ovaj prikaz drukčije je strukturiran u Mateja i u Luke, ali im je uza sve to smisao isti. Pored toga postoje tri mjesta, iz kojih se vidi da su obadva prikaza prepisana iz istih ili sličnih predložaka. To su: 1. »Ljubite neprijatelje svoje, molite se za one, koji vas progone« (Mt) i »Ljubite svoje neprijatelje (dobro činite svojim mrziteljima, blagoslivljajte one koji vas proklinju) molite za one, koji vas zlostavljaju« (Lk); 2. »Jer ako ljubite one koji vas ljube, kakva li vam plaća? Zar to ne čine i carinici?« (Mt) i »Ako ljubite one koji vas ljube, kakvo li vam uzdarje? Ta i grešnici ljube ljubitelje svoje« (Lk); 3. »Budite dakle savršeni, kao što je i Otac vaš milosrdan« (Lk). Lukin se prikaz nalazi izvan *Besjede na mjestu poljskom*, duži je od Matejeva, koji je zbijeniji, a to znači da je Matej preradio svoj prikaz prigodom unošenja u *Besjedu na gori*.

13. *O čenaš* (Mt 6, 9—13; Lk 11, 2—4). U Matejevu i Lukinu prikazu prošnje su Očenaša uglavnom iste, ali je uza sve to Matejev Očenaš duži od Lukina. Kako je došlo do te razlike? Na tri mjesta Matej ima do-

datke, koji su zapravo tumačenja zajedničkoga Matejeva i Lukina teksta. Luka ima samo: »Oče«, a Matej dodaje »naš, koji jesi na nebesima«. Luka ima: »Dođi kraljevstvo tvoje!«, a Matej dodaje: Budi volja tvoja, kako na nebu tako i na zemlji«. Luka ima: »I ne uvedi nas u napast!«, a Matej dodade: »nego izbavi nas od zla!«. Pored toga u preostale dvije prošnje Lk ima drukčiji završetak nego Mt. U prošnji »Kruh naš svagdašnji« Matej nastavlja: »daj nam danas!«, a Luka: »daj nam svaki dan!«. U prošnji »I otpusti nam duge (Lk grijehe) naše« Matej nastavlja: »Kako i mi otpuštamo dužnicima našim«, a Luka: »kako i mi otpuštamo svakomu dužniku našem«. U nekim grčkim i latinskim kodesima tri spomenuta Matejeva dodatka unesena su u prvobitni Lukin Očenaš, a tako je i u svim staroslavenskim evanđeljima, u kojima dolazi Očenaš po Luki.

15. *O sakupljanju blaga* (Mt 6, 19—21; L 12, 33—34). U ovom prikazu Matej i Luka, djelomično različitim riječima, svaki na svoj način, odvrćaju kršćane od sakupljanja zemaljskoga blaga. Zaključna je rečenica posve ista, samo što je kod Mateja u jednini, a kod Luke u množini: »Doista, gdje ti je blago, ondje će ti biti i srce« (Mt); »Doista, gdje vam je blago, ondje će vam i srce biti« (Lk). U ovom prikazu lijepo se vidi, kako evanđelisti nisu uvijek prepisivali, odnosno prevodili isti tekst ad verbum, nego posve slobodno.

16. *Prispodoba o svjetiljci* (Mt 6, 22—23; Lk 11, 34—35). U sredini prikaza, uz neke sitnije razlike, podudara se Matejev i Lukin tekst. Matejev tekst glasi: »Svjetiljka je tijelu oko. Ako ti je dakle oko bistro, cijelo će ti tijelo biti svijetlo. Ako ti je naprotiv oko nevaljalo, cijelo će ti tijelo biti tamno.« Ali na početku i na kraju teksta postoje razlike. Na početku prikaza samo Luka ima logij: »Nitko ne užije svjetiljke, da se stavi u zakutak ili pod sud, nego na svjećenjak, da oni koji ulaze vide svjetlost.« Ovaj logij u nešto drukčijem obliku dolazi u Matejevu drugom prikazu *Besjede na gori*: *Vi ste sol i svjetlost svijeta* i u Markovu evanđelju. Osim toga na kraju prikaza razilaze se Matejev i Lukin tekst. Matejev tekst glasi: »Ako je dakle svjetlost, što je u tebi, tamna, kolika će istom tama biti?«

Lukin paralelni tekst nešto je drukčiji: »Ako ti dakle cijelo tijelo bude svijetlo bez djelića tame, bit će svijetlo cijelo, kao kad te svjetiljka svojim sjajem rasvjetljuje.« U Matejevu drugom prikazu *Besjede na gori* slična je misao izrečena ovim riječima: »Tako neka svijetli vaša svjetlost pred ljudima, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega, koji je na nebesima.« U Mk/Lk na tom je mjestu drugi tekst. Ova povezanost i isprepletenost različitih Matejevih, Markovih i Lukinih tekstova može se uzeti kao dokaz, da su sva tri grčka evanđelja prepisana iz praevanđelja; drugim riječima, da nije postojao poseban izvor Q.

17. *Nitko ne može služiti dva gospodara* (Mt 6, 24; Lk 16, 13). Matejev i Lukin tekst podudaraju se tako reći doslovce. Matejev tekst glasi: »Nitko ne može služiti dvojicu gospodara. Ili će jednoga mrziti, a drugoga ljubiti, ili će uz jednoga prijanjati, a drugoga prezirati. Ne možete služiti Bogu i bogatstvu.« Međutim, dok je to u Mateja poseban prikaz, u Luke je to samo završetak istoimenog prikaza. U ovom, kao i u dru-

gim slučajevima, Matej iz prikaza, koji se nalazi u Luke, uzima samo onaj dio teksta, koji mu najviše odgovara. Na drugim pak mjestima Matej skraćuje ili proširuje tekst, koji se nalazi kod Luke, prenoseći ga u svoje besjede.

18. O brigama (Mt 6, 25—34; Lk 12, 22—32). Završetak Lukina prikaza Matej je odvojio od ostalog teksta i prenio u *Besjedu na gori* kao poseban prikaz o sakupljanju blaga (br. 15). U svojem prikazu o brigama Matej parafrazira ostali dio teksta, koji se nalazi u Luke. Pored toga izostavlja rečenice: »Ako dakle ni ono najmanje ne možete, što ste za ostalo zabrinuti?« (Lk 12, 26) i »Ne uznemirujte se!« (Lk 12, 29), a ponavlja rečenice (dakako u nešto drukčijem obliku): »I za odijelo što ste zabrinuti? (Mt 6, 28) i »U što ćete se obući« (Mt 6, 29). Uza sve to nema sumnje da Matejev i Lukin prikaz potječu iz istoga izvora, tj. pravekandjelja.

19. Ne osuđujte (Mt 7, 1—5; Lk 6, 37—38; 41—42). Ako usporedimo ovaj Matejev prikaz s paralelnim Lukinim prikazom, vidimo da ga je Matej, unoseći ga u *Besjedu na gori*, skratio. Na početku prikaza izostavio je tri rečenice: »Ne osuđujte i nećete biti osuđeni. Praštajte i oprostit će vam se. Dajite i dat će vam se: mjera dobra, nabijena, natresena, preobilna dat će se u krilo vaše.« U sredini prikaza izostavio je prisposobu o slijepcima. Završni dio Matejeva prikaza posve se podudara s Lukinim.

21. Svaka molitva bit će uslišana (Mt 7, 7—11; Lk 11, 9—13). Kod Luke je to opširan prikaz i ima tri dijela: 1. Očenaš u skraćenom obliku; 2. Priča o čovjeku, koji usred noći traži od svoga prijatelja, da mu posudi tri kruha; 3. Poticanje na molitvu. Matej je molitvu Očenaša prenio u besjedu na gori kao poseban prikaz (br. 13). Drugi je dio izostavio, a treći je kod njega također poseban prikaz. Matejev i Lukin tekst ovoga trećega dijela slažu se doslovce, samo Luka uspoređuje jaje i štipavca, a Matej kruh i kamen. Očito, Matej je odabrao bolju usporedbu i time popravio tekst koji se nalazi kod Luke.

22. Zlatno pravilo (Mt 7, 12; Lk 6, 31). Ovaj Matejev prikaz sastoji se od jednoga logija, koji kod Luke dolazi u prikazu o Ljubavi prema neprijateljima (br. 10). Lukin tekst glasi: »I kako želite, da ljudi vama čine, tako činite i vi njima.« Matejev tekst slaže se s Lukinim, samo Matej mjesto »I kako« ima »sve dalje«, izostavlja »tako« i na kraju dodaje: »To je doista Zakon i Proroci.«

23. Dva puta (Mt 7, 13—14; Lk 13, 22—23) i 25. Pravi učenici (Mt 7, 21—23; Lk 13, 25—27). Ova su dva Matejeva prikaza prvi i drugi dio opširnog Lukina prikaza odbacivanje nevjernih Židova, koji ima tri dijela. Prvi Matejev prikaz dva puta glasi: »Uđite na uska vrata! Jer široka su vrata i prostran put, koji vodi u propast, i mnogo ih je koji njime idu. O kako su uska vrata i tijesan put koji vodi u Život, i malo ih je, koji ga nalaze.« Ovaj Matejev prikaz samo je proširenje jednoga logija prvoga dijela Lukina prikaza, koji glasi: »Borite se da uđete na uska vrata, jer mnogi će, velim vam, tražiti da uđu, ali neće moći.« — Drugi Matejev prikaz pravi učenici odijeljen je od prvoga prikazom po

plodovima poznat ćete ih (br. 24). Ovaj je drugi prikaz parafraza drugoga dijela Lukina prikaza, ali obadva govore o tome, da neće svi ljudi ući u kraljevstvo nebesko. Matejev je prikaz precizniji, jer se njegova riječ »Gospodine« odnosi na Boga te izričito govori o kraljevstvu nebeskom, o prorokovanju i izgonjenju đavla. Naprotiv, Luka govori u slici; riječ »Gospodine« odnosi se na gospodara kuće, govori se o njegovim gozbama. I zaključna rečenica nije u obadva teksta ista. Kod Mateja glasi: »Nosite se od mene vi bezakonicil« a kod Luke »Odstupite od mene, svi zlotvori!« Iako se ne može odrediti, koji je tekst originalniji, očito je da su obadva potekla iz istoga izvora.

Zanimljiv je i treći dio Lukina prikaza koji ne dolazi u Matejevo *Besjedi na gori*, nego na drugome mjestu u prikazu *satnik iz Kafarnauma* (Mt 8, 10—12). Ovaj Lukin tekst nadovezuje se na drugi dio i glasi: »Ondje će biti plač i škrgut zuba, kad ugledate Abrahama, Izaka i Jakova i sve proroke u kraljevstvu Božjem, a sebe vani izbačena. I doći će s istoka i zapada, sa sjevera i juga i sjesti za stol u kraljevstvu Božjem. Evo ima posljednjih, koji će biti prvi, ima i prvih, koji će biti posljednji.« U Matejevu prikazu *satnik iz Kafarnauma* nalaze se samo prve dvije rečenice, ali obrnutim redom i u nešto promijenjenu obliku. Treća rečenica nalazi se kod Mateja na kraju prikaza *nagrada Isusovim sljedbenicima* (Mt 19, 30). U nešto izmijenjenom obliku nalazi se i u Marka na kraju istoga teksta (Mk 10, 31).

Kako protumačiti, da se isti tekst kod pojedinih evanđelista nalazi na različitim mjestima? Najjednostavniji je zaključak, da sva tri sinoptička evanđelja — iako su prepisana iz različitih predložaka — imaju za podlogu isti tekst praevanđelja. Navedeno podudaranje između Mateja i Luke s jedne i između Mateja i Marka s druge strane isključuje pretpostavku o postojanju drugoga izvora Q.

24. *Po plodovima ćete ih poznati* (Mt 7, 16—20; Lk 6, 43—45). Ovaj prikaz, u kojemu se govori o dobrom i lošem stablu i o njihovim plodovima, kraći je u Luke nego u Mateja. U svojem glavnom dijelu, Matejev je tekst parafraza Lukina. Osim toga Matej na početku prikaza ima dodatak: »Čuvajte se lažnih proroka, koji dolaze k vama u ovčjem odijelu, a iznutra su vuci grabežljivi.« Luka ima dodatak na kraju: »Dobar čovjek iz blaga srca svojega iznosi dobro, a zao iz zla iznosi zlo. Ta iz obilja srca usta mu govore.« Oba su dodatka nadopuna glavnoga teksta i ne mijenjaju njegov smisao.

26. *Kuća na stijeni i kuća na pijesku* (Mt 7, 24—27; Lk 6, 46—49). U ovom prikazu Matej i Luka govore o istoj temi, ali različitim riječima. Matej prisposobljuje čovjeka koji Isusove riječi sluša i izvršava ih s mudrim čovjekom koji je sagradio kuću na stijeni. Čovjeka koji sluša Isusove riječi, a ne vrši ih, prisposobljuje s čovjekom koji je sagradio kuću na pijesku. Luka prvoga uspoređuje s čovjekom koji je sagradio kuću na temelju od kamena, a drugoga s čovjekom koji je sagradio kuću bez temelja. Matejev je prikaz parafraza Lukina prikaza.

d. Prikazi koji nemaju paralele kod Marka i Luke

Matej je u svoju Besjedu na gori unio šest vlastitih prikaza. Te je prikaze na različitim mjestima umetnuo među prikaze koji imaju paralele kod Marka i Luke. To su ovi prikazi:

4. *Nova je pravednost veća od stare* (Mt 5, 30). Tekst ovoga prikaza je samo jedan logij: »Uistinu kažem vam: ne bude li vaša pravednost veća od pravednosti pismoznanaca i farizeja, ne, neće te ući u kraljevstvo nebesko.« U tom prikazu objašnjava se misao prethodnog prikaza (br. 3), koji počinje riječima: »Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao dokinuti, nego ispuniti.«

8. *O zakletvi* (Mt 5, 33—37). Zakletva je u Starom zavjetu bila dopuštena (usp. Br 20, 3), samo je bilo zabranjeno krivo se zaklinjati (Izl 20, 7). U svakom prikazu prema Mateju Isus je opomenuo svoje sljedbenike da se ne zaklinju nikako: ni nebom, jer je prijestolje Božje, ni zemljom, jer je podnožje njegovim nogama (usp. Dj 7, 49), ni Jeruzalemom, jer je grad Kralja velikoga. Njihova riječ neka bude: »Da, da — ne, ne.«

11. *Milostinja u skrovitosti* (Mt 6, 1—4) — 12. *Molitva u skrovitosti* (Mt 6, 5—6) — 14. *Post u skrovitosti* (Mt 6, 16—18). U ova tri prikaza prema Mateju Isus opominje svoje sljedbenike da spomenuta djela pravednosti ne vrše javno, da ih ljudi vide, kao što to čine licemjери, tj. farizeji i pismoznanci (usp. Mt 23, 5—7), nego da njihova milostinja, molitva i post budu u skrovitosti. Prvi i treći prikaz završavaju rečenicom: »I Otac tvoj koji vidi u skrovitosti uzvratit će ti.« Drugi prikaz ima sličan završetak.

20. *Ne obeščaćujte svetinje* (Mt 7, 6). Ovaj Matejev prikaz sastoji se također samo od jednog logija: »Ne dajte svetinje psima! Niti svoga biserja bacajte pred svinje, da ga ne pogaze nogama pa se okrenu i rastrgaju vas.« Sličan smisao ima savjet apostolske besjede: »Ulazeći u kuću zaželite joj mir... Gdje vas ne prime i ne poslušaju riječi vaših, izidite iz kuće ili grada toga i prašinu otresite sa svojih nogu« (Mt 10, 12. 14).

Analiza ovih šest vlastitih Matejevih prikaza pokazuje, da se u njima ne iznose neke nove činjenice ili nova nauka, koja ne bi bila sadržana u ostalom tekstu evanđelja, već da se samo ispravlja i nadopunjuje učenje Staroga zakona i osuđuje vladanje farizeja i pismoznanaca.

Završetak Besjede na gori i Besjede na mjestu poljskom (Mt 7, 28—29; Lk 7, 1). Obadvije besjede imaju točno označen završetak. Matejev je završetak dulji: »Kad Isus završi ove svoje besjede, mnoštvo osta zaneseno njegovim naukom. Ta učio ih je kao onaj koji ima vlast, a ne kao njihovi pismoznanci.« Lukin je završetak kraći: »Pošto dovrši sve te svoje besjede narodu, uđe u Kafarnaum.«

III. Struktura i oblikovanje Besjede na gori

Analizirajući pojedine prikaze Matejeve *Besjede na gori* poredao sam ih prema tome, da li dolaze u sva tri sinoptička evanđelja (2, 7) samo

kod Mateja i Marka (6) i samo kod Mateja i Luke (1, 3, 5, 9—10, 13, 15—19, 21—26), ili samo kod Mateja (4, 8, 11—12, 14, 20). Brojevi uz sve četiri grupe označuju red njihovih prikaza u *Besjedi na gori*, ali ne i u Markovu i Lukinu evanđelju. U Marka dolaze prikazi ovim redom: drugi dio prikaza 2, prikaz 6, prvi dio prikaza 2, prikaz 7. U Luke je red prikaza slijedeći: 1, 22, 9—10, 19, 24, 26, 13, 21, 16, 18, 15, 5, 23, 17, 3, 25. Od Lukinih 17 prikaza samo 7 dolaze u *Besjedi na mjesu poljskom* (1, 9—10, 19, 22, 24, 26). Ostalih 10 prikaza nalazi se poslije te besjede na različitim mjestima Lukina evanđelja. Prema spomenutim podacima, sastavljajući *Besjedu na gori*, Matej nije pojedine prikaze uzimao redom, kako dolaze u Markovu i Lukinu evanđelju, već je među njima uspostavio drugi red, koji je odgovarao njegovoj zamisli *Besjede na gori*. Drugim riječima Matejeva *Besjeda na gori* ima posebnu strukturu, koja se — prema mojem mišljenju — sastoji od četiri dijela:

Uvod. Prikaz 1—2: O blaženstvima i poslanju kršćana.

Prvi dio. Prikazi 3—10. O savršenom ispunjavanju kršćanskih dužnosti: o srdžbi, o preljubi i sablaznima, o rastavi braka, o zakletvi i ljubavi prema neprijateljima.

Drugi dio. Prikazi 11—18. O dobrim djelima: o milostinji, molitvi i postu, o pravom blagu, o svjetlji tijela, o službi Bogu i o pouzdanju u Boga.

Treći dio. Prikazi 19—26. Opomene: Ne sudite! Ne dajte svetinje psima! Ištite i dat će vam se! Činite drugima sve, što sebi želite! Udite na uska vrata! Čuvajte se lažnih proroka! Vršite volju Božju!

Eto, takav je kodeks vladanja na temelju teksta praevanđelja izgradio Matej za prve kršćane iz židovstva, koji su prije živjeli po propisima Staroga zakona. Kršćani iz poganstva nisu poznavali Stari zakon, pa je Marko za njih sastavio kraće evanđelje, iz kojega je iz praevanđelja izbacio sva pozivanja na taj Zakon, a i neke druge propise, koji su se bivšim poganima mogli činiti preteškima. Luka je prestilizirao i kritički obradio tekst praevanđelja i dodao mu više prikaza iz usmene predaje i svakidašnje kršćanske prakse. Ni Matej nije ropski prepisivao tekst svoga predloška, nego je na njemu vršio različite promjene. Tako je u nekim slučajevima od dva prikaza načinio jedan (*Uvod*, 2) — Neke je prikaze prestrukturirao (1, 3, 10, 15), neke je proširivao (5, 9, 13, 24, 26), a druge skraćivao odnosno iz prikaza, koje nalazimo kod Luke uzimao samo jedan dio (6, 7, 16, 17—19, 21—23, 25). Da je Matej organizirajući *Besjedu na gori* mijenjao tekst svoga predloška, najlakše ćemo se uvjeriti, ako tekst dvaju prikaza (6 i 7) *Besjede na gori* usporedimo s tekstom dvaju prikaza, koji dolaze poslije u istom evanđelju (Mt 18, 6—9 i Mt 19, 3—9), odakle su prva dva prikaza prepisana. Šteta je samo što Matej od ostalih prikaza *Besjede na gori* nije sačuvao tekst svoga predloška. Tako bismo imali neoborive dokaze za malo prije iznesene tvrdnje. Prema tome ni Matejev sačuvani tekst s *besjedama* ne bi mogao biti tekst praevanđelja. Ipak postoji još jedna mogućnost, da je Matej autor teksta praevanđelja, a njegovo ime sačuvao je i novi pre-rađeni tekst. Ali su isto tako tekstovi Marka i Luke prepisani iz praevanđelja. To je bilo moguće, jer je prema Lukinoj tvrdnji (Lk 1, 1) u

njegovo vrijeme postojalo nekoliko verzija evanđelja (>mnogi poduzeše sastaviti izvješće o događajima, koji su se zbili među nama<), a to su mogle biti samo verzije praevanđelja o djelima i životu Isusovu. Ustanovio sam dvije takve verzije: jedna je služila kao predložak Matejevu i Markovu, a druga Lukinu evanđelju. Nikakvi djelomični dokumenti — a niti njihovi tragovi — nisu sačuvani, pa ne možemo ni tvrditi da su postojali.

Prema svemu što je rečeno, pitanje, kakva je bila prvobitna verzija praevanđelja, ostaje još uvijek neriješeno, iako se uspoređivanjem sadržaja Matejeva, Markova i Lukina evanđelja može približno odrediti njezin opseg i sadržaj, a na temelju najnovijih istraživanja tvrditi, da je pisana hebrejskim jezikom, što znači neposredno poslije Isusove smrti ili (samo) nešto poslije.

THE COMPOSITION AND STRUCTURE OF THE SERMON ON THE MOUNT IN THE GOSPEL OF MATTHEW

Summary

The synoptic Gospels according to Matthew, Mark and Luke are closely related. On approximately 640 places texts (somewhere longer and somewhere shorter) correspond in all three gospels or only in two, usually when the Gospel according to Mark has been shortened. This correspondence implies that all three gospels have the same origin which I call the proto-Gospel. Claude Tresmontant has proved that this original Gospel was written in Hebrew. Only the Gospels according to Mark and Luke have the same order of the texts while in the Gospel according to Matthew this order has been changed so that approximately 2/3 of the text (excluding the Passion), which appear in different places in Matthew and Luke, have been united into six sermons, the first being the Sermon on the Mount which contains 26 narratives. For his Sermon on the Mount Matthew had only one protograph. This can be concluded from the fact that two scenes recur: they occur in the Sermon on the Mount and in a later text. This implies that the Greek Gospel according to Matthew is not the proto-Gospel. Matthew is either only the author of the protograph, i. e. the proto-Gospel and the revised text has kept his name, or he is only the author of the revised text.